

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.51.001.63

В.Г. ДЕЙНИЧЕНКО

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИД НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті на основі вивчення наукової літератури з проблеми дослідження розглянуто генезу педагогічної думки щодо проектної діяльності школярів для обґрунтування сучасного бачення суті проектного навчання; визначено основні компоненти проектної діяльності, критерії оцінювання та розкрито її дидактичні можливості.

Ключові слова: *проектна діяльність школярів, метод проектів, компоненти проектної діяльності, критерії оцінювання проектної діяльності.*

Стратегічний напрям розвитку шкільної вітчизняної системи освіти, яка входить до європейського освітнього простору, лежить у площині вирішення проблеми розвитку особистісного потенціалу учня, його самоактуалізації, що потребує визначення пріоритетів, системи взаємодії та стилю роботи вчителя й школярів. Упровадження проектної діяльності школярів у практику роботи сучасної школи пов'язане, насамперед, з переорієнтацією освіти на особистість дитини й дає змогу вирішувати найважливіші завдання, від яких залежать як навчальні успіхи, так і формування особистості учня як суб'єкта навчально-виховного процесу.

Аналіз основних досліджень та публікацій засвідчує, що навчальне проектування не є принципово новим надбанням світової педагогічної думки [2; 5; 8; 11; 14; 19]. Так, ще видатні педагоги й дидакти минулого (Ф. Дістервег, Я. Коменський, Г. Песталоцці, В. Ратке та ін.) підкреслювали значущість процесу дослідження, у їхніх працях знаходимо визнання необхідності розвитку дослідницьких здібностей учнів, елементи проектної діяльності вчителя й учнів.

Аналіз витоків проектного навчання дав змогу виокремити основні підходи до розуміння проектної діяльності школярів в історії педагогічної думки. Так, на початку ХХ ст. вітчизняні педагоги розглядали проектну діяльність як засіб розвитку окремих якостей особистості, а саме [2; 12]:

- всебічного вправлення розуму й розвитку мислення (П. Каптерев);
- формування творчих здібностей (П. Блонський);
- розвитку самодіяльності, підготовки до професійної діяльності (А. Макаренко, С. Шацький);
- злиття теорії і практики в навчанні (В. Ігнат'єв, Є. Каганов, М. Крупеніна, П. Руднев, В. Шульгін та ін.).

Отже, вітчизняні вчені пов'язували проектне навчання з розвитком особистості, її підготовкою до життя та праці.

Зарубіжний досвід реалізації проектної діяльності був спрямований на розширення утилітарної вимоги виконання навчальних завдань у реальних життєвих обставинах, що розглядали з позицій цілей навчання (Дж. Дьюї, В. Кілпатрік).

Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проектному навчанню школярів, питанням організації проектної діяльності школярів у навчанні (І. Єрмаков, Г. Ільїна, Н. Матяш, Н. Пахомова, О. Пехота, Є. Полат, І. Чечель та ін.), дає змогу засвідчити, що проектна діяльність є ефективним способом організації освітнього процесу через активні способи навчальних дій, як-от: планування, перспективне прогнозування, аналіз, синтез, оцінювання, рефлексія.

Метою статті є наукове обґрунтування можливостей проектної діяльності в організації навчання школярів.

Підґрунтям для пошуку нових підходів до навчання на початку ХХ ст. стали ідеї вільного природного виховання Ж.-Ж. Руссо, погляди й дослідження французького психолога А. Біне, швейцарського психолога Ж. Піаже, італійського педагога М. Монтесорі, французького педагога й пропагандиста вільної групової роботи Р. Кузіне, американського філософа, психолога, педагога Дж. Дьюї, які вплинули на розвиток активного навчання, зокрема застосування ідеї про виховання через дію, що було втілено в експериментальній школі Дж. Дьюї (Чикаго, 1896–1903 рр.) [8; 16].

Необхідність розкриття сучасного бачення суті проектного навчання потребує аналізу зародження, становлення й розвитку методу проектів у світовій педагогічній практиці.

Метод проектів виник у другій половині ХІХ ст. у сільськогосподарських школах США, набувши поширення й популярності на початку ХХ ст. у різних країнах світу. Спочатку він мав назву “метод проблем” або метод “цільового акту” й передбачав організацію навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів. Під проектом у той час розуміли цільовий акт діяльності, в основі якого інтерес дитини [16, с. 148]. За допомогою проектів передбачали встановлення зв’язків між роботою шкіл і сільгоспвиробництва [13, с. 25].

Учень і послідовник школи Дж. Дьюї, прихильник прагматичної педагогіки В. Кілпатрік (1871–1965) удосконалив систему роботи над проектами, розробивши оригінальну систему організації процесу навчання, що дістала назву методу проектів: замість традиційних предметів навчання були введені проекти, тобто своєрідні тематичні центри, які дали змогу поєднати роботу й навчання учнів, стимулювати пізнавальну діяльність. Навчання за такою системою здійснюється в процесі розв’язання учнем проблеми, яка його зацікавила [5, с. 163]. Залежно від спрямованості проекту визначали зміст, методи й форми роботи школярів [8, с. 337].

В. Кілпатрік розрізняв такі види проектів: *творчий*, або продуктивний, пов’язаний з трудовою діяльністю (догляд за рослинами, тваринами,

конструкторська діяльність тощо); *споживацький*, метою якого є споживання в найширшому розумінні (підготовка екскурсій, розробка й надання різних послуг тощо); *розв'язання проблеми*, або науково-дослідницький, що передбачає виконання біологічних (дослідження впливу умов догляду за рослинами на врожайність), фізико-математичних, технічних проєктів, розв'язання історичних або літературних проблем, що поєднуються з дискусійними формами роботи тощо; *проєкт-вправу* з навчання та тренування для оволодіння певними навичками [5, с. 163; 16, с. 149].

Робота над проєктом передбачала [15]: усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків.

Паралельно з розробками американських педагогів свого розвитку набула й російська концепція проєктного навчання. Так, ще в 1905 р. російський педагог С. Шацький активно впроваджував проєктні методи навчання в практику викладання [11; 13; 14].

З середини 20-х рр. ХХ ст. у практиці роботи української школи також використовували метод проєктів, який передбачав виконання колективних та індивідуальних проєктів групою школярів. На нашу думку, всебічне розкриття методу проєктів, здійснене українським педагогом Г. Ващенком [4], який пропонував застосування цього методу для зв'язку навчання із життям, має велике значення не лише для педагогіки 20–30-х рр. ХХ ст., але й для сьогодення. Погоджуємося з думкою вчених В. Лозової та О. Попової, які зазначають, що використання у 20-ті рр. ХХ ст. словосполучення “метод проєктів” було неточним, оскільки йшлося радше не про методи, а про організаційні форми навчання [9, с. 60–63; 17, с. 229–231].

Як відомо, на початку 30-х рр. ХХ ст. школа зазнала істотних змін щодо змісту, методів роботи й організаційних форм навчання, а в 1932 р. партійними органами було засуджено використання методу проєктів, що привело до його нівелювання в шкільній практиці на довгі десятиріччя [2; 3; 12; 16].

Слід зазначити, що застосування методу проєктів у навчальному процесі сьогодні також призводить до підміни понять, адже метод – категорія дидактична й розглядається як спосіб організації навчального процесу, оволодіння певними теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками. Водночас ідеться про спосіб досягнення дидактичної мети шляхом детальної розробки проблеми, тобто певну технологію навчання, що передбачає застосування сукупності дослідницьких, пошукових, проблемних, тобто творчих методів, прийомів, засобів [1; 16].

Вийшовши з ідеї вільного виховання, проєктування стає інтегрованим компонентом системи освіти.

Розглядаючи метод проєктів як організовану пошукову, дослідницьку діяльність учнів, яка передбачає організацію процесу досягнення конкретного практичного результату, вчені вказують на неможливість отождолення змісту понять “проєкт як результат діяльності” та “проєкт як ме-

тод пізнавальної діяльності”, оскільки робота над проектом відрізняється від методу проектів, що є інструментом пізнання [18].

Мета проектної діяльності – навчити дітей думати самостійно, знаходити й розв’язувати проблеми, використовуючи знання з різних наукових галузей, прогнозувати результати й можливі наслідки обраних варіантів розв’язування [19, с. 45].

Проектна діяльність учнів визначається як сумісна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність школярів, що має загальну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямовані на досягнення загального результату. Невід’ємною умовою її здійснення є наявність заздалегідь вироблених уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапи проектування, реалізацію проекту, усвідомлення й рефлексію результатів діяльності [18].

Дослідниця Н. Матяш [13] під проектною діяльністю розуміє інтегративний вид діяльності, що синтезує елементи ігрової, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, перетворювальної, навчальної, комунікативної і творчої діяльності.

Проведений аналіз визначень проектної діяльності в працях учених дає змогу дійти висновку про її високі розвивальні можливості в роботі з учнями, пов’язані зі стимулюванням пізнавальних інтересів, розвитком мислення, умінь здобувати інформацію, самостійно конструювати знання тощо.

До основних принципів проектування в освіті належать: системність і вмотивованість участі; урахування вікових, психологічних, творчих особливостей; інтеграція навчальної та позанавчальної роботи [7].

Виділяють такі основні елементи проектної діяльності (технологічний аспект): цілепокладання (визначення мети й значущих мотивів учасників проекту); аналіз ситуації; складання чіткого плану дій; формулювання й усвідомлення проблеми, що вивчається; прогнозування очікуваних результатів, генерування реальних гіпотез; виявлення ризиків і потенційних утруднень; визначення ресурсів; виконання наміченого плану дій; підбиття підсумків, оцінювання та корекція отриманих результатів; рефлексія (аналіз власної діяльності) [1, с. 33; 7, с. 4].

До критеріїв оцінювання проектної діяльності зараховуємо переконливе обґрунтування актуальності обраної теми (проблеми); нестандартність та оригінальність вирішення проблеми; науковий світогляд і теоретична грамотність учнів; самостійність суджень; суспільна (практична або дослідницька) значущість; організація роботи в команді; логічність і послідовність дій, спрямованих на розв’язання проблеми; вибір оптимальних методів її дослідження; обґрунтованість суджень; грамотність оформлення результатів роботи за проектом (наочність, різноманітність наведеної інформації); успішна реалізація проекту, виконання завдань і досягнення очікуваних результатів [7, с. 7; 12, с. 41].

У численних сучасних дослідженнях [2; 6; 7; 10; 12; 14; 16] доведено, що проектна діяльність сприяє формуванню таких компетенцій учнів, як-от:

- проблематизація (освоєння проблемного поля й виділення підпроблем, формування провідної проблеми);
- цілепокладання та планування власної навчально-пізнавальної діяльності учня;
- самоаналіз і рефлексія (результативність та успішність у розв'язанні життєвої проблеми);
- презентації в різних формах;
- пошук і відбір необхідної інформації;
- актуалізація знань, їх практичне застосування в різних ситуаціях;
- проведення дослідження (аналіз, синтез, висування гіпотези тощо).

Вищенаведені компетенції сприяють самовияву, самореалізації, творчості й професійному самовизначенню особистості учня.

Сучасні дослідники дидактичних можливостей проектної діяльності школярів (Т. Белова, О. Блохін, І. Єрмаков, А. Іоффе, О. Кіктенко, А. Леонтович, А. Любарська, Н. Матяш, Є. Полат, О. Пехота, Н. Сологуб та ін.) високо її оцінюють, вказуючи на корисні якості особистості, що формуються в процесі її здійснення: повага до думки інших, толерантність, готовність додержуватися самодисципліни, надавати допомогу товаришам, іти на компроміси в певних ситуаціях, виявляти ініціативу, адекватно оцінювати свої можливості, брати активну участь у громадському житті; громадянськість, конструктивність, комунікативність, відповідальність, самобутність, допитливість, прагнення до самоосвіти й саморозвитку.

Висновки. Отже, проектна діяльність – один з найважливіших компонентів системи сучасної освіти, разом з тим педагогічний потенціал проектування як особистісно орієнтованої технології навчання реалізовано не повністю. Актуальним завданням сьогодення залишається визначення ролі проектної діяльності в освіті, зумовленої необхідністю формування й розвитку проєктувальних умінь у процесі здійснення цієї діяльності та недостатнім рівнем висвітлення цих питань у педагогічній літературі.

Список використаної літератури

1. Белова Т.Г. Исследовательская и проектная деятельность учащихся в современном образовании [Электронный ресурс] / Т.Г. Белова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2008. – № 76-2. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/issledovatel'skaya-i-proektnaya-deyatelnost-uchaschihsya-v-sovremennom-obrazovanii>.
2. Блохин А.Л. Метод проектов как личностно-ориентированная педагогическая технология : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Александр Леонидович Блохин. – Ростов на Дону, 2005. – 154 с.
3. Блудов В.Я. Технологія організації групової навчальної діяльності школярів: історичний аспект / В.Я. Блудов, Т.І. Дейніченко // Інформаційно-комп'ютерні технології в економіці, освіті та соціальній сфері : зб. наук. пр. за матеріалами VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 21–22 лютого 2013. – Сімферополь : КПУ, 2013. – Вип. 8. – С. 50–52.
4. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів / Г. Ващенко. – Вид. перше. – К. : Українська видавнича спілка, 1997. – 441 с.

5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності [Електронний ресурс] / І. Єрмаков // Школа / для заступників і не тільки. – 2006. – № 5. – С. 5–11.
7. Иоффе А. Проектирование: теория и практика [Электронный ресурс] / Андрей Иоффе // Просвещение. Общественные науки : журнал для учителя. – 2012. – Вып. 2. – С. 23–27. – Режим доступа: <http://socialnauki.ru/?p=1327>.
8. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
9. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В.І. Лозова. – 2-ге вид., доп. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.
10. Леонтович А.В. Об основных понятиях концепции развития исследовательской и проектной деятельности учащихся / А.В. Леонтович // Исследовательская работа школьников. – 2003. – № 4. – С. 18–24.
11. Литвинова А.И. Творческие работы: особенности подготовки учащихся 9–11 классов к исследовательской и проектной деятельности (реферат) [Электронный ресурс] / А.И. Литвинова // Сайт учителя русского языка и литературы. – Режим доступа: http://litvinova.3dn.ru/publ/tvorcheskie_raboty_osobennosti_podgotovki_uchashhikhsja_9_11_klassov_k_issledovatelskoj_i_proektnoj_deyatelnosti/1-1-0-2.
12. Матяш Н.В. Проектный метод обучения в системе технологического образования / Н.В. Матяш // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 38–43.
13. Матяш Н.В. Психология проектной деятельности школьников : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Наталья Викторовна Матяш. – Брянск, 2000. – 385 с.
14. Моторіна В.Г. Метод проектів як засіб формування компетентності продуктивної творчої діяльності учнів при вивченні математики в профільній школі : метод. реком. / В.Г. Моторіна, Т.О. Горзій, М.В. Троцька. – Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2008. – 86 с.
15. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат. – М. : Академия, 1999. – 224 с.
16. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. ; [за заг. ред. О.М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
17. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / О.В. Попова. – Х. : ОВС, 2001. – 256 с.
18. Современная гимназия: взгляд теоретика и практика / под ред. Е.С. Полат. – М. : ВЛАДОС, 2000. – С. 81–82.
19. Сологуб Н. Організація проектної роботи на уроках історії / Н. Сологуб // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 45–47.
20. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / [сост. А.И. Пискунов]. – М. : Просвещение, 1971. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.

Дейниченко В.Г. Проектная деятельность как вид учебной деятельности школьников

В статье на основе изучения научной литературы по проблеме исследования рассмотрен генезис педагогических взглядов на проектную деятельность школьников с целью обоснования современного понимания сущности проектного обучения; определены основные компоненты проектной деятельности, критерии оценивания и раскрыты её дидактические возможности.

Ключевые слова: *проектная деятельность школьников, метод проектов, компоненты проектной деятельности, критерии оценивания проектной деятельности.*

Deynychenko V. Projekt activity as a kind of schoolchildren's learning activity

The paper deals with the genesis of pedagogical opinions (based on the scientific publications) about schoolchildren's project activities in order to justify a modern comprehension of the essence of project-based education. A performed analysis of literature allowed us to characterize the schoolchildren's project activity as joint educational, creative or playing activity of schoolchildren, which has a general goal, concerned methods, and kinds of activity, aimed on the achievement of general result. Basic principles of project activity are: systemacy, motivation of the participation in project activity, taking into account age-related, psychological, creative capabilities, and integration of educational and extracurricular activities.

We defined principal components of project activity, evaluation criteria and determined its didactic facilities, connected to the stimulation of cognitive interests, progress of independence in thinking, capacity to obtain an information, to produce independently new knowledge, significant qualities of personality (respect to the opinion of other persons, tolerance, availability to keep self-discipline, willingness to help friends, to compromise in certain situations, to show initiative, to estimate adequately his possibilities, participate in public activity; civic-minded personality, constructiveness, communicability, responsibility, originality, curiosity, aspiration for self-education and self-development).

Key words: *schoolchildren's project activity, method of projects, components of project activity, evaluation criteria of project activity.*